

BOOK REVIEW

ĽUBOMÍR BATKA: NEBESKÉ ŠTEBOTANIE: ŽALMY AKO SLOVO BOŽIE V LUTHEROVÝCH VÝKLADOCH 1519-1530

PUBLISHED BY LUTHEROVA SPOLEČNOST, 2015. PRAHA.

Mgr. Eva Guldanová, ThM.

Publikáciu „Nebeské štebotanie: Žalmy ako slovo Božie v Lutherových výkladoch 1519-1530“ vydala Lutherova spoločnosť v Prahe v roku 2015. Žalmy boli obľúbenou biblickou knihou reformátora Martina Luthera, sám Knihu žalmov nazýval „malou Bibliou“ a spolu s Pavlovými listami ich považoval za najvznešenejšie biblické knihy. Doc. Mgr. Ľubomír Batka, Dr. theol. predstavuje vo svojej knihe „Nebeské štebotanie“ aktuálny výskum v oblasti Lutherovej hermeneutiky, ktorá sa objavuje v dvoch Lutherových výkladoch žalmov napísaných v rozhodujúcom období formovania reformačného hnutia a myslenia.

Batka v diele predstavuje a porovnáva dva Lutherove výklady žalmov – „Operationes in Psalmos“ (1519-1521) a „Výklad prvých 25 žalmov“, ktorý vznikol v roku 1530 na hrade Koburg, kde sa Luther zdržiaval v čase konania ríšskeho snemu v Augsburgu zvolaného cisárom Karolom V. Vedecký prínos práce spočíva v porovnaní týchto dvoch výkladov z reformačnej doby, čo umožňuje hlbší prienik do Lutherovej teológie tohto obdobia. Batka pomenováva a porovnáva hlavné hermeneutické dôrazy v týchto výkladoch. Komparácia je možná predovšetkým na základe toho, že diela sú

založené na rovnakých biblických textoch. Keďže sú vytvorené s odstupom približne 10 rokov, možno pozorovať vývoj a posun v teologickom myslení reformátora.

Publikácia ponúka možnosť uvažovať nad tým, „ktoré teologické myšlienky dominujú v Lutherových výkladoch a akú hermeneutiku používal“¹ za účelom pochopenia zmyslu žalmov a Písma ako takého. Nezaoberá sa celým vývojom Lutherovej hermeneutiky, ani celou jeho hermeneutikou. Čitateľ je vtiahnutý do časovo ohraničenej oblasti Lutherovej hermeneutiky. Tieto dve reformačné diela pomáhajú lepšie pochopiť, „prečo evanjelická teológia pripisuje primát v cirkvi Písmu“². V tejto súvislosti si autor kladie zásadnú otázku: V akom vzťahu je pre Luthera Písmo a slovo Božie? Prináša zároveň úvahy o konajúcom slove Božom, keď hľadá odpovede na otázky, ako slovo Božie koná, resp. ako Boh koná cez svoje slovo v ekonomickej Trojici. Pohľad na Božie konanie prostredníctvom jednotlivých osôb Trojice tvorí hlavnú myšlienkovú os jednotlivých kapitol a je významným nástrojom na ozrejenie Lutherovho teologického pohľadu.

Batka dáva do pozornosti, že v Biblii niet knihy, ktorej by reformátor venoval väčšiu pozornosť a venoval by sa jej intenzívnejšie ako Knihe žalmov. Po úvodnej kapitole, nasleduje predstavenie historického kontextu, v ktorom skúmané diela vznikali. Luther prebásnil a zhudobnil mnohé žalmy s cieľom, „aby slovo Božie zostalo medzi ľuďmi“. Tieto piesne sú dodnes cenným dedičstvom reformácie. Batka predstavuje okolnosti, v ktorých vznikali jednotlivé Lutherove prednášky a akademické práce k žalmom. Lutherova prvá prednáška k žalmom „Dictata super Psalterium“ vznikla už v rokoch 1513-1516. „Operationes in Psalmos“ (1519-1521), druhá prednáška k žalmom, je rozsiahly akademický exegetický výklad. Vznikal v dobe reorganizácie univerzitného vzdelávania vo Wittenbergu a odráža jej humanisticko-renesančné dôrazy. Zároveň vznikal v období, kedy sa stupňoval tlak na Luthera – vydaná pápežská bula, predvolanie na ríšsky snem vo Wormse, uvalená ríšska kliatba a útočisko na hrade Wartburg –, čo ho viedlo k intenzívnemu štúdiu Písma. Dielo obsahuje výklad prvých 22 žalmov. Luther zrejme

---

¹ Eubomír Batka, *Nebeské štebotanie: Žalmy ako Slovo Božie v Lutherových výkladoch 1519-1530* (Praha: Lutherova spoločnosť, 2015), 6.

² Batka, *Nebeské štebotanie*, 5.

pôvodne zamýšľal pripraviť výklad všetkých žalmov, po Wormskom edikte však dielo zostalo nedokončené.

„Výklad prvých 25 žalmov“ (1530), nazývaný tiež „Koburské žalmy“, vznikol v čase snemu v Augsburgu, na ktorom sa Luther nemohol zúčastniť kvôli ríšskej kľiatbe, bol v pevnosti Koburg, ktorý prirovnával k hore Sinaj. Koburské žalmy sú výkladom prvých 25 žalmov formou krátkych komentárov. Po návrate do Wittenbergu, podobne ako po návrate z Wartburgu, v práci na tomto výklade žalmov nepokračoval. Luther sa ale žalmom venoval počas celého svojho pôsobenia, čo dokazuje nespočetné množstvo ďalších zachovaných kázní, prednášok a výkladov k jednotlivým žalmom.

Batka načrtáva hlavné dôrazy vo vývoji Lutherovej hermeneutiky. Vo svojej prvej prednáške k žalmom „Dictata“ Luther ešte úplne neopustil stredoveký štvoraký výklad textu (quadrigu) – bol zásadne ovplyvnený francúzskym humanistom Stapulensisom. Vo výkladoch sa objavuje dôraz na historický význam s cieľom zabrániť prílišnému vzdialeniu sa od skutočného zmyslu textu. Luther hľadal hermeneutickú metódu, ktorá by mala jednotiaci princíp. Vychádzal z rozlišovania medzi „literou“ a „duchom“, v žalmoch nehľadal históriu, ale odkaz na Krista, ktorý pre neho predstavoval jediný zmysel žalmov.

V „Operationes“ sa už Luther vymedzuje voči scholastike a „quadrigu“ odmieta, prejavuje záujem o tzv. „čistú Kristovu teológiu“. V značnej miere sa zároveň opiera o tradíciu výkladu, pričom rešpektuje výklady cirkevných otcov. Do popredia sa dostáva rozlišovanie medzi správnym a pravdivým pochopením. Luther vyznáva, že nevie, či sa mu podarilo dôjsť k exegeticky najsprávnejšiemu pochopeniu pôvodného zmyslu žalmov, ale nepochybuje o pravdivosti toho, čo učí. Správnosť výkladu odvodzuje od toho, či zodpovedá „zmyslu litery“. Pravdivý výklad je len jeden a ním je „zmysel Písma“. Pravdivosť neexistuje bez väzby na správnosť, ale správnosť výkladu nezaručuje jeho pravdivosť. Posolstvo, teológia je teda pre Luthera nadradená slovám a gramatike. Najvernejšiu interpretáciu žalmov pritom prinášajú biblickí vykladači ako Pavel. Pavel skrze Ducha Svätého podáva ďalej to, čo Dávid prijal od Hospodina. To isté robí aj Luther vo svojich výkladoch. Presvedčený, že nasleduje Pavla a novozmluvný príklad, vykladá žalmy kristocentricky. Kristocentricitu v žalmoch vníma Luther dvoma spôsobmi: pri

niektorých žalmoch odkaz na Krista pomáha pochopiť obsah, ním ale nemusí byť samotný Kristus. V iných žalmoch je Kristus centrom, obsahom, žalmy sa na Neho vzťahujú alebo sú „Jeho slovami“. Žalmy majú pre reformátora prorocký charakter nielen v tom, že odkazujú na Krista, ale i v tom, že obsahujú všeobecnú kresťanskú náuku.

Tento posledný dôraz sa silnejšie objavuje v Koburských žalmoch. Žalmy s ich všeobecnou platnosťou osvetľovali Lutherovu aktuálnu situáciu, či už v rovine osobnej alebo spoločenskej. Zároveň v tomto výklade vidieť posun v rozlišovaní medzi zákonom a evanjeliom, čo sa pre Luthera stalo dôležitým hermeneutickým kľúčom. Toto rozlišovanie súvisí so silným dôrazom na Božie slovo, ktorý sa nachádza v Koburských žalmoch. Boh koná skrze svoje mocné slovo ako Otec, Syn a Duch Svätý. Rovnako ako v *Operationes* Luther zároveň zdôrazňuje aj vo výkladoch žalmov na Koburgu to, ako človek odpovedá na Božie slovo. Dôležitou témou v Koburských žalmoch je odmietnutie všetkých „bezbožníkov“, za ktorých Luther považuje v prvom rade ľudí, ktorí sa nespoliehajú na slovo Božie, ale len na seba, a tomu učia aj iných. Takých ľudí nachádza predovšetkým v radoch tých, ktorí sa tvária nábožne.

Batka poukazuje na to ako vo svojich výkladoch, predovšetkým v *Operationes*, Luther rozvíja „teológiu kríža“. Cez slovo kríža a evanjelia v žalmových textoch koná Boh na poslucháčoch dielo spásy. Vo Výklade prvých 25 žalmov sa Lutherov prísny kristocentrický výklad žalmov nachádza v menšej intenzite. Lutherovým hlavným kritériom bolo – „do akej miery sa daná biblická kniha zameriava na Krista (was Christum treibet) [...] Či daný text pomáha pochopiť Ježiša ako Spasiteľa a Darcu života“³ a či v ňom hriešnik môže počuť oslobodzujúci hlas evanjelia. Tento teologický prístup Luthera hodnotí Batka ako stále platný a zmysluplný aj pre dnešnú dobu.

Objasnenia Lutherovho kristocentrického prístupu k žalmom, ktoré tu čitateľ nájde, sú skutočne hodnotné. Luther sa vzdal alegorického výkladu, pretože umožňoval interpretom vnášať do textu ľubovoľné výklady, ktoré sa neraz príliš vzdalovali pôvodnému zmyslu textu. V dobrej viere, že našiel zlatú strednú cestu medzi literou, ktorá „zabíja“, a výkladom, ktorý sa „nepridržia“ textu, ponúka kristocentrický výklad.

---

³ Batka, *Nebeské štebotanie*, 26.

Z hľadiska pohľadu dnešnej exegézy sú však jeho výklady neraz takmer rovnako vzdialené pôvodnému textu ako alegorické výklady, ktoré sa snažil korigovať (príkladom je Lutherov kristologický výklad Ž 3 a Ž 18,11).

Historický úvod poukazuje na hlavné myšlienky a dôrazy, ktoré sú konkrétne rozvinuté v tretej a štvrtej kapitole. Tretia kapitola podrobne analyzuje Lutherovu teológiu slova v *Operationes in Psalmos*. Batka najprv predstavuje predchádzajúce práce venujúce sa tomuto Lutherovmu dielu a hodnotí ich prínos i slabé miesta. Z prehľadu, ktorý prináša, vidno, že autori sa pri štúdiu tohto diela zameriavali najmä na Lutherovu teológiu kríža, kristológiu a hermeneutiku. Batkov prístup zasadenia Lutherovej teológie do trojičného rámca predstavuje odlišnú perspektívu, čo je prínosom publikácie. U Luthera sa nenachádzajú teologické špekulácie ohľadom učenia o Trojici. Lutherov citát, z ktorého Batka vychádza: „V Písme svätom treba dávať väčší pozor na slovesá ako na podstatné mená“, prezrádza, že pre reformátora je teológia viac uvažovanie o Božom konaní ako filozofické pojednanie o Božích vlastnostiach. Základný trojičný rámec sa preto týka Božieho konania jednotlivých osôb vo svete, na človeku a v cirkvi, kde sa Otec prihovára, Syn zjavuje Boha-Otca ako Otca a Duch Svätý inšpiruje.

Kristovo slovo sa človeku dostáva skrze Ducha Svätého. Duch nehovorí o sebe, ale o Kristovi, a používa na to ľudské slová, ktoré sa z Jeho moci stávajú mocnými a činnými. „Autorom obsahu Písma je podľa Luthera Boh-Duch Svätý.“⁴, nie však v zmysle verbálnej inšpirácie. Inšpirovaný tým istým Duchom musí byť ako pisateľ, tak i čitateľ, aby pochopil slovo, a práve vďaka tomu môže byť Písmo aktuálne v každej dobe.

Z jedného jednoduchého zmyslu Písma vyplýva jednota Písma, preto je možné Písmo vykladať Písmom, pričom najvyššiu autoritu výkladu má Písmo samotné. Slovo Božie je pre Luthera predovšetkým zvestované slovo, pričom kazateľ je nástrojom, nie autorom, mal by preto pridávať čo najmenej zo seba. Aj bežní veriaci majú so slovom Božím narábať, majú ho meditovať, rozjímať o ňom (Ž 1,2), čo Luther vykladá v zmysle rozprávať, štebovať o ňom, a tak hľadať mnohé jeho významy. Z tejto Lutherovej

---

⁴ Batka, *Nebeské štebotanie*, 46.

myšlienky odvodzuje Batka názov svojej publikácie. Tento spôsob uvažovania nad slovom sa dá vlastne považovať za formu modlitby.

Ak je hriešny človek hluchý voči slovu Božiemu, neznamená to zároveň, že je nemý. Bezbožný o svojej nevere hovorí ďalej a dokonca ju učí iných. Čo sa týka doktríny, platí, že „Slovo Božie je [...] nadčasové a univerzálne, a preto články viery nutne musia byť založené na Písme, nie na slovách človeka, keďže Duch sa nemýli. [...] najdôležitejší článok viery je evanjelium Ježiša Krista“.⁵ Tam, kde je viera, prichádzajú duchovné zápasy (Anfechtungen). Veriaci nemá hľadať odstránenie pochybovania, ale odstránenie nevery. Luther sa dopracováva k teologickej výpovedi: „Teológom sa človek stane cez život, dokonca cez umieranie a zatratenie, nie cez chápanie, čítanie alebo špekulovanie.“⁶

Štvrtá kapitola „Lutherova teológia slova vo Výklade prvých 25 žalmov (1530) na Koburgu“ začína predstavením historického kontextu. Zatiaľ čo *Operationes* vznikali v dobe, keď sa vyjasňovala otázka autority vo vzťahu k Rímu a Luther položil dôraz na autoritu Písma, pre hermeneutiku a otázku autority v Koburských žalmoch bolo rozhodujúce obdobie rokov 1522-1525, počas ktorého Luther zvädzal boje v diskusii so „švermeriánmi“. Pre nich bolo zásadným „vnútorné slovo“, osobná skúsenosť vanutia Ducha. Luther v tomto kontexte položil dôraz na „verbum externum“.

Podobne ako v *Operationes* aj v tomto výklade Luther hovorí o stvoriteľskej moci Božieho slova, ktorá tvorí všetko ex nihilo. Zameriava sa však viac na človeka a menej na počúvajúce a komunikujúce stvorenstvo. V oblasti hamartiológie zaznamenáva Batka v tomto diele posun. Luther kladie väčší dôraz na slovo, hlavným hriechom je nevera slovu Božiemu, z ktorej vyplýva nevera Bohu. Slovo Božie sa tak dostáva na prvé miesto: „Kto je bez slova Božieho, je bez viery, a tým pádom bez Boha a pravdy.“⁷

Oproti *Operationes* sa dôraz skôr kladie na úrad Kristovho slova, nie na Krista v rámci histórie spásy. Kristus je Kráľom zeme, Jeho panovanie je však viazané na slovo, ktoré je predovšetkým evanjeliom. Kde je Kristus, tam je evanjelium.

---

⁵ Batka, *Nebeské štebotanie*, 61.

⁶ Batka, *Nebeské štebotanie*, 64.

⁷ Batka, *Nebeské štebotanie*, 73.

V Koburských žalmoch sa nachádza menej úvah o Duchu ako v *Operationes*. Duch pritom pôsobí primárne v spojení s vonkajším slovom. Tu sa opäť ukazuje Lutherov protiklad k entuziasmom, ktorí zneužívali reč o Duchu Svätom. V Koburských žalmoch nie je reč o inšpirácii Písma. Nový zrejmy dôraz Luther kladie na vrchnosť a svetský poriadok. Boh používa vrchnosť ako nástroj svojej vôle vo svetskej sfére, podobne ako používa Písmo v sfére duchovnej.

Piata, záverečná kapitola, zhrňa obsah predchádzajúcich častí. Dáva do pozornosti, čo sa v Koburských žalmoch aj pre ich menší objem oproti *Operationes* neobjavuje. Všíma si, čo je obom výkladom spoločné a kde nastal za desať rokov posun. Lutherove náhľady otvára diskusii s postojmi dnešnej doby – v sekulárnom i teologickom kontexte –, pričom vyzdvihuje hodnotné aspekty jeho teológie. Inšpiratívnou je úvaha, že Lutherova personifikácia stvorenstva, ktoré pozitívne reaguje na počuté Božie slovo, „predstavuje užitočný spôsob vyjadrenia krásy stvoreného sveta a radosti zo života“ a „pomáha vyhybať sa modernistickej inštrumentalizácii prírody a zvierat“.⁸

„Nebeské štebotanie“ od Batku prináša čitateľovi do hĺbky spracovanú Lutherovu teológiu dvoch výkladov žalmov: „*Operationes in Psalmos*“ (1519-1521) a „Výklad prvých 25 žalmov“ (1530). Publikácia je prehľadne spracovaná, má jasnú štruktúru. Je za ňou badateľný dôsledný akademický výskum. Bohaté poznámky pod čiarou dopĺňujú a vysvetľujú kontext Lutherových výrokov, teologických myšlienok a prinášajú odkazy na ich hlbšiu analýzu u autorov v súčasnom teologickom výskume.

Kontakt na autora:

Mgr. Eva Guldanová, ThM.
Interný doktorand
Katedra systematickej teológie
Evanjelická bohoslovecká fakulta,
Univerzita Komenského v Bratislave
Bartoková 8, 811 02 Bratislava
Email: guldanova11@uniba.sk

[Published online Jún 26, 2017]

---

⁸ Batka, *Nebeské štebotanie*, 89.